



**T**arix sübut edir ki, müstəqil dövlət qurmaq güclü lider yetişdirməyə qadir xalqlara nəsib olur. Hansı tarixi şəraitdə oldu olummasından asılı olmayaraq müstəqilliyin qorunub saxlanması və möhkəmləndirilməsində mənsub olduğu xalqı vahid milli ideya ətrafında birləşdirmək iqtidarlarda olan liderin müstəsna rolu əvəzsizdir.

Bu gün hüquqi, demokratik dövlət quruculuğunda böyük nailiyyətlər qazanmış müstəqil Azərbaycan təkce regionda deyil, dünyada ictimai-siyasi həyatın bütün sahələrində tərəqqiyə doğru inkişafın hökm sürdüüyü bir ölkə kimi tanınır. Hər bir azərbaycanlinin qəlbində yüksək qürur və iftixar hissi doğuran bu nailiyyətlər, dövlət müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi və onun dönməzliyinin təmin edilməsi ümummilli liderimiz, ulu öndər Heydər Əliyevin apardıdığı gərgin mübarizənin, özəmətlil quruculuq işlərinin məntiqi nəticəsidir.

XX əsrin sonlarında müstəqilliyini bərpə etmək imkanı qazanan xalqımızın xoşbəxtliyi o dövrdə dərin zəkaya, dövlət idarəçiliyi və beynəlxalq sahədə böyük təcrübəyə malik, dünyanın tanınmış nadir şəxsiyyətlərindən olan ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin varlığı idi. Bütün həyatını canından əziz bildiyi xalqın və vətəninin tərəqqisinə həsr etmiş bu böyük insan və dövlət xadimi olmasaydı, ölkəmizdə iqtisadi, siyasi, ərəzi maraqları olan xarici dairələr, o zaman hakimiyyətdə olan şəxslərin sırişəsizliyindən, ayrı-ayrı nankor qüvvələrin nardan və bədix niyyətlərindən istifadə etmək dövlətimizin məhve düşər edəcəkdilər.

Xalqımızın tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti, onun dövlət siyasəti və idarəçiliyi sahəsində çoxşaxəli zəngin fəaliyyəti müstəsna yer tutur.

1993-cü ildə ölkəmizin parçalanmasına və müstəqilliyinə yönələn qəsdlərin müvəqqəti xarakter aldığı, torpaqlarımızın işğalının davam etdiyi, ölkə daxili iqtisadi və siyasi böhranın kəskinləşdiyi, cinayətlikliyin vəsət aldığı və vətəndaş müharibəsinin qaçılmaz olduğu, ölkənin ərəzi bütövlüyünü təhdid edən separatçı qüvvələrin fəallığı, dövlət və hakimiyyət nümayəndələrinə qarşı terror aktları və dövlət çevrilişinə cəhdlər kimi dağıdıcı hadisələrlə üzləşdiyi bir dövrdə xalqımız yeganə ümid mənbəyi olan Liderinə üz tutdu.

Müstəqil dövlətçiliyimizin qorunması, ölkədə xilə sabitliyin təmin olunması, dövlətin idarəçilik sisteminin, onun iqtisadi, siyasi və hüquqi əsaslarının qurulması və möhkəmləndirilməsi, milli ordunun yaradılması və formalaşdırılması, beynəlxalq münasibətlərin və mədəni əlaqələrin inkişafı məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin vətəninə, xalqına olan bağlılığının, sevgisinin qüdrətindən doğan misilsiz xidmətləri sayəsində mümkün oldu.

Heydər Əliyevin ikinci dəfə Azərbaycanda hakimiyyətə gəlməsi ilk növbədə respublikanın tarixi müqəddəratını həll etdi. Vətəndaş müharibəsinin qarşısı alındı, torpaqlarımızın işğalı dayandırıldı, respublikanın parçalanması təhlükəsi aradan qaldırıldı. Yalnız onun əylməz və dönməz qətiyyəti, cəsəreti, polad iradəsi və uzaqgörən siyasəti sayəsində ölkəmiz bu bəlalardan qurtularaq əmin-amanlığa qovuşdu, demokratik prinsiplərə əsaslanan dövlət quruculuğuna qədəm qoydu. Müstəqil Azərbaycan siyasi, ictimai, iqtisadi, mədəni həyatımızda nail olduğu irləyişlərlə dünyanın diqqətini cəlb etməyə başladı.

Bu gün cənab Prezident İlham Əliyevin müdrik rəhbərliyi ilə xalqımızın nail olduğu bütün yenilməz möhtəşəm uğurları mənbəyi, müasir Azərbaycan dövlətinin banisi, görkəmli siyasi xadim, ümummilli

liderimiz Heydər Əliyevin qurub-yaratdığı təməllər üzərində mümkün olmuşdur.

30 ildən artıq bir dövrdə respublikaya rəhbərlik etmiş ulu öndər elə bir idarəçilik sisteminin bünövrəsini qoymuş və gələcəyə hesablanmış həmişəyaşar ideyaları zənginləşdirmişdir ki, onları yərnilməsinə və təbiqi zəruriliyinə hələ uzun illər ehtiyac olacaq. Xalqımızın tükənməz sərvəti olan - haqqa, ədalətə, sülhə, əmin-amanlığa, beynəlxalq, iqtisadi və siyasi əməkdaşlığa, həmrəylikə, vətənpərvərliyə, sayıqlığa, xeyirxahlığa, mərhəmətə və digər milli, mədəni və mənəvi dəyərlərə söykənən müstəqil dövlətimizin inkişaf proqramı olan bu ideyalara yalnız sadiq qalmaqla, zamanın tələblərinə uyğun onları inkişaf etdirənməklə xalqımız daha uğurlu gələcəyə nail ola bilər.

Hələ 1969-1982-ci illərdə respublikaya rəhbərliyinin birinci dövrü ərzində ulu öndər ölkəmizdə o zamanlar strateji əhəmiyyət kəsb edən sənayə, kənd təsərrüfatı məhsullarının təyinatlı istehsal müəssisələrinin inkişafına, eləcə də təhsil, mədəniyyət, səhiyyə ocaqlarının açılmasına və işasına nail olmaqla, əhəlinin maddi və mədəni həyatını digər ittifaq respublikalarına nisbətə xeyli yaxşılaşdırmış, gələcəyə zəmin yaradan uzaqgörən müdrik addımlar atmışdır. Respublikamızın gələcək inkişafı üçün mükəmməl kadr potensialının formalaşdırılması məqsədilə həmin illərdə 15 mindən çox azərbaycanlı tələbə SSRİ-nin nüfuzlu ali məktəblərində təhsil almağa göndərilmişdir. Fəaliyyətə başladığı ilk dövrlərdən ölkəmizdə qanunçuluğun möhkəmləndirilməsinə yönələn təxərrüsatın qararlar qəbul etmiş, cəmiyyətdə tövciur neqativ hallara, xüsusilə, korrupsiya elementlərinə qarşı barışmaz mövqə nümayiş etdirmişdir.

Sovet İttifaqına daxil olan respublikaların rəhbər siyasi xadimləri sırasında özünəməxsus layiqi yeri

**“Böyük siyasətçi və müdrik şəxsiyyət Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 1995-ci ilin 12 noyabrında ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesində hüquqi baza yaratdı və onun inkişafına təkan verdi, bütün sahələrdə hüquqi islahatların aparılmasına geniş imkanlar açdı. Konstitusiyaya ölkənin gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyən etməklə yanaşı, insan hüquq və azadlıqlarının təminatını dövlətin ali məqsədi kimi ön planda təsbit etmişdir.**

olan, dövlət idarəçiliyi sistemində fitri istedadı, yüksək intellekti, tələbkar və prinsipial mövqeyi və bir çox digər müsbət cəhətləri ilə fərqlənən Heydər Əliyev 1982-ci ildə ilk müsəlman lideri olaraq SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini kimi yüksək vəzifəyə irəl çəkilmişdir. Ümummilli lider SSRİ-ni idarə edən aparıcı simalardan biri kimi Kremldə çalışdığı dövrlərdə də Azərbaycanın mövqeyi naminə addımlar atmış, respublikamıza münasibətdə ayrı-ayrı seçkilik siyasəti yürüdümlətçi ünsürlərə öz prinsipial mövqeyini nümayiş etdirmişdir. Azərbaycan əleyhinə çirkin niyyətlərini həyata keçirməyi planlaşdıran ərmeni lobbisinin gəyic yayıldığı bir zamanda onları məqsədlid dəstəyi ilə 1985-ci ildə hakimiyyətə gətirilən M.Qorbaçovun Heydər Əliyevin nüfuzuna, siyasi bilik və bacarığına, digər üstün cəhətlərinə qarşı yaranmış qısqıncılıqı, eləcə də onun tərəfindən dövlət idarəçiliyində yol verilən səhvlərə

Heydər Əliyevin açıq etiraz etməsinə qarşı qərəzli mövqeyi separatçı qüvvələrin niyyəti ilə üst-üstə düşürdü.

Haqsızlığın və ədalətsizliyin mövcud olduğu həmin dövrdə M.Qorbaçovun həyata keçirdiyi siyasətdə özünlü büruzə verən anti-Azərbaycan mövqeyinə və idarəçilik üsuluna etiraz əlaməti olaraq Heydər Əliyev 1987-ci ildə öz müraciəti əsasında tutduğu vəzifədən istefa vermişdir.

Azərbaycanda gedən siyasi proseslərə bigənə qalmayan ulu öndər 1990-cı ildə xalqımıza qarşı törədilən 20 Yanvar qırğınına öz kəskin münasibətini bildirmiş, Moskvada ailə üzvləri ilə birgə Azərbaycan nümayəndəliyinə gələrək sovet ittifaqı rəhbərliyini, imperiya siyasətini tənqid etmiş, doğma xalqı ilə bir yerdə olduğunu bəyan etmişdir.

Həmin ilin iyul ayında Azərbaycana qayıdan Heydər Əliyev əvvəlcə Bakıya, bir neçə gün sonra isə Naxçıvana üz tutdu. Əhali onu ruh yüksəkliyi ilə qarşılayaraq, ona böyük ümid bəslədiklərini ifadə etdilər. 1991-ci il sentyabrın 4-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyasında Heydər Əliyev Ali Məclisin sədri seçildi. O zaman Azərbaycana rəhbərlik edən şəxslərin Heydər Əliyevin ümumxalq nüfuzuna qısqıncılıqla yanaşmasına baxmayaraq, Naxçıvanda həyata keçirilən tədbirlər demokratik siyasi qüvvələrin təsiri ilə bütün Azərbaycan üçün də nümunə oldu. Onun təşəbbüsü və sədrliyi ilə 1990-cı il noyabrın 17-də Naxçıvan parlamentinin sessiyasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin (1918-1920) uğrənli bayrağının muxtar respublikanın dövlət bayrağı kimi qəbul edilməsi haqqında, eyni zamanda qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında bu bayrağın Azərbaycanda dövlət rəmzi kimi təsis edilməsi barədə Azər-

# Heydər Əliyev

## Azərbaycanda müasir hüquqi dövlətçiliyin banisidir

baycan Ali Sovetinə müraciət edilməsinə dair qərariər qəbul olundu.

1993-cü ildə ölkəmizin qarşılaşdığı vətəndaş müharibəsi, dövlət müstəqilliyimizin itirilməsi, respublikamızın parçalanma təhlükəsinin real olduğu müraəkəb bir şəraitdə xalqımızın təkidilə Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə qayıtdı.

Mövcud problemlərin hər biri tənxişəlməz və təsiri tədbirlər görülməsinə tələb etdiyindən dövlət idarəçiliyində təcrübəsi olan, bilik və bacarığına malik kadrlara ehtiyac var idi. Ulu öndər hələ Azərbaycana rəhbərlik etdiyi əvvəlki illərdə yanında işləmiş, özünün idarəçilik təcrübəsindən yararlanan bir sıra şəxsləri idarəçilik sisteminin mühüm sahələrində məsul vəzifələrə təyin etdi.

Xarici kaşıyyət orqanlarının təhriki və dəstəyi ilə Azərbaycanın müstəqilliyinə və parçalanmasına yönələn qəsdlər, törədilən təxribatlar, dövlət çevrilişinə cəhdlər, terror aktları, özünün həyatına qarşı sui-qəsdlər ölkə Prezidenti Heydər Əliyevi xalqın xoşbəxt gələcəyi naminə tutduğu müqəddəs yoldan döndərə bilmədi. Ulu öndərini uzaqgörən siyasət, cəsəretli və çevik addımları sayəsində mənfur qüvvələrin ölkəmizin təbii sərvətlərinə sahib çıxmağın arzulanan ürəklerində qoydu. Dünyanın mötəbər neft şirkətləri ilə imzalanan müqavilələr təkce iqtisadi cəhətdən deyil, həm siyasi, həm də beynəlxalq əlaqələrin qurulması və inkişafı sahəsində müstəsna əhəmiyyətə malik oldu.

Heydər Əliyev Bakıya qayıtdığı ilk anlardan ölkəmizdə kəskin böhran vəziyyətinə nəzərə alaraq, düşmən tərəfilə müvafəq olmaq əvəzinə ələ keçirilməmiş istiqamətdə danışıqlar aparılmasına üstünlük verdi və 1994-cü ilin may ayında bu barədə qarşılıqlı razılıq əldə olundu.

1994-1995-ci illərdə "Əsrin müqaviləsi"nin reallığa çevrilməsi və düşmən tərəfilə atəşkəs barədə razılıq əldə olunması, eləcə də dövlət çevrilişinə cəhdlərin qarşısının alınması və ölkə daxili iqtisadi sabitliyin təminatını vəzifələrlə təmin etmişdir.

Heydər Əliyevin ikinci dəfə Azərbaycan rəhbərliyinə gəlməsi respublikanın tarixi müqəddəratını həll etdi. Vətəndaş müharibəsinin qarşısı alındı, torpaqlarımızın işğalı dayandırıldı, respublikanın parçalanması təhlükəsi aradan qaldırıldı, xalqımızda Azərbaycan gələcəyinə inam yarandı.

O zaman ulu öndər ölkədə baş verən hadisələrə və real vəziyyəti dərinləndirən təhlil ehtəq qarşıda du-

dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu mərhələsi kimi qiymətləndirmək mümkündür.

Heydər Əliyev xalqın tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışının ilk günlərindən ölkənin hüquq sistemində mövcud olan qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılmasında, Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasi prioritetlərinin müəyyənəşdirilməsində müs-

**“Bu gün hüquqi, demokratik dövlət quruculuğunda böyük nailiyyətlər qazanmış müstəqil Azərbaycan təkce regionda deyil, dünyada ictimai-siyasi həyatın bütün sahələrində tərəqqiyə doğru inkişafın hökm sürdüüyü bir ölkə kimi tanınır. Hər bir azərbaycanlının qəlbində yüksək qürur və iftixar hissi doğuran bu nailiyyətlər, dövlət müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi və onun dönməzliyinin təmin edilməsi ümummilli liderimiz, ulu öndər Heydər Əliyevin apardıdığı gərgin mübarizənin, özəmətlil quruculuq işlərinin məntiqi nəticəsidir.**

təsna əhəmiyyətə malik yeni Konstitusiyanın qəbulu məsələsinin həllinə böyük diqqət yetirmişdir. Dahi rəhbər Konstitusiyaya layihəsinin hazırlayan xüsusi komissiyaya bilavasitə sədrlik etmişdir. Ulu öndər Konstitusiyanın bir sərəcə mükəmməl bir sənəd kimi hazırlanmalı olduğunu qeyd edərək deyirdi:

masına şərait yaratmışdır. Ədalət mühakiməsinin həyata keçirən müstəqil hakimlər korpusunun formalaşdırılması üçün 1 dekabr 1998-ci il tarixli fərmanla Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Məhkəmə-Hüquq Şurası yaradılmış və onun əsasnaməsi təsdiq edilmişdir.

Məhkəmə-hüquq islahatın nəticəsində məhkəmə hakimiyyəti sistemində daxil olan prokurorluq orqanlarının hüquq sistemində yeri müəyyənəşdirilmiş, fəaliyyət demokratik normalara uyğunəşdirilmişdir.

Məhkəmə-hüquq islahatlarının əsas istiqaməti məhkəmə sisteminin dövlət hakimiyyətinin müstəqil qolu kimi inkişaf etdirmək və möhkəmləndirmək, Konstitusiyanın müddəalarına və Azərbaycan Respublikasının

tərəfdar çıxdığı beynəlxalq aktlara uyğun olaraq insan və vətəndaş hüquq və azadlıqların müstəqil və səmərəli təmin etməkdən ibarət olmuşdur.

Əfvetmə institutunun bərpası və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Əfv Komissiyasının yaradılması ulu öndərin insan hüquq və azadlıqların təminatına birmənali yanaşmasının məntiqi nəticəsi idi. Bu humanist aktın, eləcə də ulu öndərin qanunvericilik təşəbbüsü ilə qəbul olunmuş amnistiya aktlarının təbii nəticəsində minlərlə məhkum cəzasının çəkilmiş hissəsindən azad olunaraq ailələrinə qovuşmuşdur.

Ümummilli liderin 1993-cü ildən icrasına moratorium qoyduğu ölüm hökmü bilavasitə onun təşəbbüsü və qətiyyəti sayəsində 1998-ci il fevralın 10-da cəza növü kimi ləğv edilmişdir. Əvvəllər ölüm cəzasına məhkum olunmuş şəxslərin cəzalarının ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz olunması, nəinki Azərbaycanı, bütün Şərq dünyasında insan həyatını, onun dəyərini müəyyənəşdirən ilk humanist meyarlardan biri oldu.

Dövlətin, vətəndaşların, bütünlüklə xalqımızın taleyinə və marağına birbaşa təsir edən humanizm ideyalarına əsaslanaraq qəbul olunan hüquqi aktlar, həyata keçirilən tədbirlər ölkədə sabitliyin bərqərinə, xoş, özbaşınalıq hallarının qarşısının alınması, dövlətə və müstəqil dövlətçiliyə artan inam hissi xalqımız işğal altında olan ərazilərimizin azad olunması uğrunda birliyi və mübarizəyə ruhlandırır.

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, son günlərdə Prezident İlham Əliyev ümummilli lider Heydər Əliyevin humanist mövqeyinə sadiq qalaraq, ölüm cəzasının tamamilə, o cümlədən müharibə dövründə və ya qaçılmaz müharibə təhlükəsi zamanı törədilmiş cinayətlərə görə qadağan edilməsi istiqamətində beynəlxalq səviyyədə göstərilən səyləri nəzərə alaraq "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyasının ölüm cəzasının bütün hallarda ləğvinə dair 13 nömrəli Protokoluğun Azərbaycan Respublikasının adından imzalanması ilə bağlı müvafiq tapşırıq vermişdir. Bu addımın icrasına başçıyışaş yasaşğaş hüququnun ə yüksək səviyyədə təmin etmək iradəsini bir daha nümayiş etdirmişdir.

2001-ci ilin yanvar ayında Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasının üzvlüyünə qəbul olunması, eyni zamanda dünyada mükəmməl müdafiə sistemi kimi tanınan "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyasının başlıca institusional mexanizmi olan İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin yurisdiksiyasının təminatına şərait yaratmışdır.

Qarşısına qoyduğu məqsədlərə təxiə salınmadan pillə-pillə nail olan ulu öndər demokratik hüquqi dövlət quruculuğunda kifayət qədər işlərin görüldüyünü düşünürək və 1993-cü ildə qarşıda duran vəzifələri daha da inkişaf etdirərək 1997-ci ildə deyirdi: "Biz istəyirik ki, dövlətimiz tam demokratik, tam hüquqi, tam dünyəvi bir dövlət olsun. Bunun üçün də Azərbaycanda demokratiyanın bərqərinə olmasın, inkişaf etdirilməsi, hüquqi əliliyin təmin olunması əsas vəzifələrimizdir".

Xalqımız illərlə arzuladığı milli dövlətçiliyimizin şanlı tarixini möhz Heydər Əliyevin dövlətçilik salnaməsinin dəründə gərçəkəşməsi, sarılımaz daşyaqlar üzərində müstəqil Azərbaycan dövlətinin quruluşudur.

Ümummilli lider, ulu öndər Heydər Əliyevin dövlətçilik ideyalarını dərinlənəşdirən vlayənmiş, yeni tarixi şəraitdə onun irsini yaşayətə davam etdirən cənab Prezident İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə beynəlxalq sahədə həyata keçirilən qarşılıqlı əməkdaşlıq, sülh, humanizm, ədalətlikli prinsiplərinə əsaslanan iqtisadi, siyasi, mədəni münasibətlərinin qurulması, eləcə də xalqımızın həyat şəraiti və maddi rifahı naminə gördükləri misilsiz işlər, habelə ərazilərimizin və xalqımızın bütövlüyünün təmin olunması istiqamətində əldə olunmuş müdətəşəm nailiyyətlər, atılan qətiyyətli və cəsəretli addımlar məhz ümummilli liderin proqram məzmunlu çıxışlarında dəfələrlə dile gətirdiyi və reallaşdırma mexanizmini müəyyənəşdirirdiyi ideyalara sadiqliyin təzahürüdür.

Sona SALMANOVA, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin sədr müavini.